

DIRECTORS A ESCENA

La gent del teatre sempre ha estat un misteri per a la resta de la societat. El tòpic ens diu que – abans– aquest misteri es resolia administrativament impedint que els enterressin en terra sagrada, no fos cas que li donessin mala imatge a la resta de difunts. Potser, les característiques pròpies de l’ofici l’embolcallaven de tal manera que no es podia saber mai qui eren en realitat els seus protagonistes, i això generava una natural i contínua desconfiança. De fet, aquest allunyament de la vida comuna ha estat sempre consubstancial a la feina. Els antics còmics medievals deien que ningú deixa una moneda al platet d’un joglar trist. Somriure etern i amagar les misèries, com a única solució per no veure el pati de butaques buit. Així doncs, la història d’aquesta professió també és la de les seves ombres; artistes de la dissimulació, l’actuació baixava de l’escenari i continuava al carrer. Per molta gana que hagi passat un actor o un director de teatre, la seva imatge pública sempre ha estat la d’una gent que es guanyava la vida amb escreix i de forma descansada.

Avui en dia, acostumats a pensar que les arts escèniques són una font inesgotable de diners i fama – ja sigui al cinema o a la televisió–, oblidem sovint que aquesta continua sent una activitat realitzada per persones amb fortes vocacions i –moltes vegades– amb escassos recursos. Resulta tranquil·litzador pensar que la cultura és a mans de professionals que viuen a la seva torre d’ivori, més pendents de trobar un gir subtil que de conèixer el preu de la mongeta tendra. Tanmateix, aquest estereotip és molt lluny de la realitat. Per això és sorprenent –a vegades fins i tot colpidor– passar la frontera del teló i veure què passa de veritat darrera l’escenari.

Dintre de la professió, els directors i les directores d’escena són el pal de paller de qualsevol espectacle. Per regla general, són l’estadi inicial, la idea primera i els encarregats de que la resta de professionals puguin fer bé la seva tasca. El director

o la directora escull el text, els actors, el personal tècnic i funciona, mentre duri el muntatge, com el capità d’un vaixell, que ha de ser capaç d’unir dos móns completament diferents, com són el de la indústria i el de la creació. Fer rentable el que només és un estat de l’ànima i trobar els mitjans per poder oferir al públic el millor de cadascuna de les peces que formen el complex trencaclosques d’un muntatge teatral.

Les arts audiovisuals han canviat la percepció del seu treball. Incapaços de diferenciar entre els pressupostos d’una pel·lícula i l’artesana construcció damunt l’escenari, la societat creu que el teatre és una mena de vacances entre serial televisiu i rodatge cinematogràfic; un lloc de repòs on el

Conclusions

prestigi esdevé més important que el sou. Oblidant així que una gran part d'aquest ofici viu exclusivament dedicat al teatre, en un país on les subvencions públiques no semblen pas la panacea, amb un sector privat minso i inestable, i amb un circuit de sales i festivals en el que molt sovint s'acaba treballant més per pura voluntat que per possibilitats reals de guanyar-s'hi la vida.

Diguem-ho clar, el que planteja aquest estudi dels directors i les directores d'escena a casa nostra és que les condicions en les que es duu a terme la feina en aquest sector serien impensables —fins i tot inassolibles— a qualsevol altre sector laboral. Pretendre doncs que la cultura funcioni amb professionals que a vegades ni cobren, dedicant-hi hores i hores a projectes no remunerats i lliurats a la capriciosa voluntat del moment polític, només significa mantenir un sedàs molt fi que tan sols poden travessar aquells que no han de viure d'això o els que estan disposats a assumir el tràngol de realitzar més d'una feina alhora. Imaginem el que seria aquesta situació en un altre camp qualsevol del mercat de treball? Apartem doncs la cortina de vellut vermell i veiem el dia a dia d'un d'aquests oficis invisibles, només present quan hi falta o quan està mal fet, a fi d'oferir una mica de llum a aquest misteri.

Ironies del destí, l'experiència vital de qui està contínuament exposat a l'atenció pública ha de ser desvetllada en una aproximació estadística que mai ningú s'havia pres la molèstia de fer. I els resultats són certament aclaridors: som davant d'un col·lectiu amb una forta presència masculina (encara que les dones estan proporcionalment més preparades), predominantment d'edat mitjana (la mitjana és de 48 anys), on més de la meitat tenen titulació universitària, amb un tant per cent molt alt de pluriempleats i en el que la jubilació esdevé un luxe que no tothom pot assolir.

Encara que no tot sembla tan preocupant. Curiosament, en contra del tòpic que vol que la gent del teatre sigui un grup amb fortes tendències promíscues, més de la meitat estan casats i viuen en parella. De fet, és un col·lectiu amb una baixa proporció de separats o divorciats. Això potser sigui així perquè més de la meitat reconeix que amb els ingressos de la seva tasca teatral no pot pagar ni el menjar; la qual cosa explica que prop d'un 90% dels enquestats reconeixen que l'economia familiar és conjunta. És a dir que, en molts casos, el teatre d'aquest país esdevé possible gràcies a les parelles dels seus protagonistes, més que a la tasca d'organismes públics o d'empreses privades. Compartir despeses acaba sent una de les principals maneres de sobreviure en un ofici tan precari com aquest.

Vist així, tampoc resulta estrany que per aquest col·lectiu la feina sigui una manera de viure, sempre ocupats en projectes que potser no s'arribaran a fer mai, sense horaris ni calendari, i sotmesos a

Conclusions

crítiques que poden venir de totes bandes. La inestabilitat, l'ocasionalitat, la temporalitat, el treball que s'acumula a èpoques, i a èpoques fuig sense saber-ne molt bé el motiu, són les constants de la professió. Com una mena de pagesia rònega, la direcció d'escena sempre està al caire del guaret. Poden passar un o dos anys sense cap projecte, sobrevivint en altres camps laborals i esperant una nova oportunitat que els permeti fer allò que realment els agrada. Que algú gaudeixi amb el que fa ja és notícia; que, a més a més, estigui disposat a sacrificar-se per fer-ho ja frisa l'heroïtat. Tanmateix, a molts pocs d'aquests professionals se'ls reconeix l'esforç, en una especialitat en la que les previsions de les sales i dels festivals es fa, mínim, a un any vista. I qui queda fora d'aquestes previsions sap que tindrà uns quants mesos per endavant d'inactivitat.

Prop de la meitat dels enquestats no ha treballat l'últim any com a director d'escena. I d'aquests, un 20% en fa dos que no ha estrenat cap producció, i un altre 20% en fa tres que espera. Es podria pensar que això és així per saturació a l'ofici o per mandra de posar-s'hi. No obstant, segons reconeix el propi sector, la dificultat radica en què esdevé més fàcil trobar un bon text i formar una bona companyia, que disposar d'una producció decent i d'una sala acollidora. També es podria pensar que hi ha massa oferta (la famosa i mai comprovada sobresaturació del mercat), encara que les xifres indiquen que el teatre és una de les poques activitats que estan resistint bé l'actual crisi econòmica i que no és públic el que li falta. Tot i que excedeix del tema que ens ocupa, podria dir-se, ben al contrari, que el que hi ha són pocs teatres i festivals per poder absorbir el volum de propostes que es fan anualment. Encara que, possiblement, en una feina amb tants contrastos, la veritable raó d'aquest desequilibri s'hagi de buscar en el fet que, mentre alguns professionals tarden anys en tenir l'oportunitat de treballar, a d'altres se'ls acumula la feina. Situació ben corrent i equiparable a la d'altres oficis de caire autònom.

El que ja no és tan corrent i forma part indestruïble del paisatge és que sigui una professió on pot fer-se un encàrrec, fins i tot per escrit, per després resultar que tota la feina no ha servit de res i que el projecte concebut no s'arribarà a fer; sense que ningú es faci càrrec econòmic del temps invertit. Imaginem-nos un professional d'una altra branca laboral, a qui se li encarrega una feina. I un cop preses les mesures, fet el pressupost i començada la comanda se li digués: passi-ho bé, hem canviat d'opinió i a cobrar al moll. Tots els sindicats i els organismes de treball d'aquest país posarien el crit al cel. Tanmateix, aquesta situació és una de les més comunes en el món del teatre, on el temps i la dedicació –afegiríem aquí el talent– no sembla que costin cap calé. Segons l'enquesta, un 70% dels directors i de les directores no han cobrat mai per fer un projecte, s'hagi estrenat o no.

Conclusions

Això potser explica que una majoria aclaparadora dels enquestats reconegui que no pot viure en exclusiva de la direcció escènica. Situació ambigua i paradoxal, doncs tampoc es pot dir que s'hi dediquin per *hobby* o per amor a l'art, doncs la voluntat és poder viure d'allò que és, radicalment, una vocació molt arrelada. Sort en tenim d'això, car d'altra manera, amb tantes dificultats i un espai laboral tan poc definit, el teatre acabaria en mans, exclusivament, de companyies amateurs, fet en temps lliure i sense cap exigència professional. Si això no acaba sent així només s'explica perquè un 90% dels directors i directores d'escena (sí, ho han llegit bé) són pluriempleats. En el millor dels casos, dedicant-se a altres tasques teatrals. O empleats en feines que poc o res tenen a veure amb el seu ofici. D'alguna manera, tenim al davant una feina en la que els seus operaris estan disposats a treballar en altres i diversos camps per tal de poder-la fer. Amor a l'art o trastorn mental?

Un altre dels mites amb que s'enfronta el sector és la percepció popular que un espectacle genera uns guanys formidables, part dels quals acaben a les butxaques del director o de la directora. Aquí hem de desvetllar un secret que, fins ara, només compartien els interessats i el Ministeri d'Hisenda: més de la meitat d'aquest col·lectiu, quan pot treballar en la direcció d'escena té uns ingressos mitjans d'uns 500 € al mes; un 22% en cobra uns 250 € i només un 17,4% dels directors i de les directores tenen uns ingressos professionals similars o superiors als famosos "milleuristes". De fet, molts reconeixen haver perdut diners en aquesta professió.

Com es pot resistir en aquestes condicions? La resposta és una de les més sorprenents d'aquest estudi i dona el to general de l'enquesta. Si disposem d'un grup de treballadors que fan possible l'existència del teatre català és gràcies a les seves parelles, encarregades de tirar la casa endavant i sovint amb ingressos més alts que els dels propis enquestats. Compartir despeses és l'única estratègia viable, no tan sols en l'àmbit domèstic. Compartir despeses és l'única estratègia viable que ha trobat la cultura d'aquest país per estalviar-se els recursos necessaris d'una activitat que és percebuda com poc important, però que quan funciona es llueix com un èxit col·lectiu, al qual no són aliens els poders polítics.

Si seguim amb els mites, n'hi ha un altre de molt arrelat en l'opinió pública, que imagina una relació directa entre el món de l'espectacle i la política. Tanmateix, prop d'un 90% afirmen que el fet de ser simpatitzants d'un partit polític no els ha reportat cap benefici en la seva carrera; i prop d'un 20% confessen que fer públiques les seves conviccions ideològiques només els ha portat entrebancs. Això explica que un 40% dels directors i de les directores diguin tenir constància de llistes negres i que un 26% confessin haver-se sentit alguna vegada inclosos en alguna d'aquestes; mentre només un 3,9%

Conclusions

dels directors i de les directores parlin de tractes de favor per afinitat d'idees a determinats professionals, per part de partits o organismes públics.

De fet, es dóna la paradoxa que la majoria dels enquestats no ha estrenat a cap dels grans festivals de teatre que hi ha a Catalunya; tot i que una petita minoria ho ha fet diverses vegades i fins i tot ha repetit en un mateix festival. Idèntic comentari es pot fer dels teatres, on la majoria de la professió estrena en sales del grup B. Només un 31% dels directors i de les directores han treballat en teatres públics del grup A i prop d'un altre 30% ho han fet en teatres privats del grup A. Per altra banda, l'accés a les famoses subvencions públiques s'ha vist tradicionalment com una manera d'afavorir determinats professionals. No obstant, no sembla tampoc que aquestes tinguin tanta importància com es podria pensar en un primer moment. Una mica més del 40% diuen no haver sol·licitat mai una subvenció; només un 40% diuen haver estat contractats amb subvenció; mentre que el nombre de directors i de directores contractats per entitats públiques és una mica inferior al de contractats per entitats privades. sembla haver-hi la lluita principal. Com a resultat d'una regulació inexistent en les relacions entre el contractador i el contractat, el món del teatre pateix d'una manca alarmant de controls. Condicions incompletes, inseguretat laboral i una gran vaguetat a l'hora d'establir drets i deures de cadascuna de les parts. Així, prop de la meitat dels directors i de les directores afirmen tenir constància d'irregularitats, que podrien ratllar la il·legalitat, en les seves relacions amb sales i programadors. Amb freqüents incompliments de les condicions d'un contracte que, moltes vegades, només és de paraula. De fet, encara hi ha poca cultura de contractes escrits i signats en la professió, desenvolupant-se molts dels projectes amb la garantia verbal de les parts. Si a això li afegim les demores i la relativa inexistència d'uns terminis lògics en el pagament, ens trobem amb un dels sectors més mal protegits per les lleis del nostre panorama laboral, molt acostumat ja a finançar festes majors i setmanes culturals sense saber molt bé la data de cobrament. Un exemple ben clar d'aquesta anòmala situació és que una gran part dels directors i de les directores permeten que no hi hagi contracte pel mig sense que les productores privades, els teatres privats i els teatres públics els indiquin el motiu. En això hi ha una diferència de gènere i sembla que les directores defensen millor els seus interessos que els directors, exigint més explicacions alhora de no ser contractades. Tot i així, un 69% dels directors i de les directores aproven el tracte que reben habitualment per part dels teatres; mentre que prop d'un 8% el suspèn i un 17% el qualifica d'excel·lent. Quan es tracta de valorar el panorama teatral, però, les xifres són més baixes. Només un 22,6% li donen un aprovat, mentre prop d'un 40% el suspèn.

Conclusions

Una de les queixes més freqüents per explicar aquesta percepció de la seva professió es concentra en una certa discriminació positiva, tan a institucions públiques com privades, cap a determinades empreses dedicades a la producció i gestió de muntatges teatrals. De fet, vora un 88% creu que existeix un monopoli injust en la distribució dels espectacles, en haver-hi molt poca competència dins del sector. Manquen iniciatives més variades i que les petites productores puguin portar les seves propostes a sales on –a dia d’avui– es treballa quasi exclusivament amb l’empresa líder del sector, en aquest cas *Focus*. En els circuits de teatres catalans, molts d’ells de propietat municipal, el volum de treball que genera aquesta darrera empresa és aclaparador, oferint des de tècnics a material, transport o promoció; a part òbviament de les companyies que representen. Relegant als petits a un espai marginal de la programació. No és estrany, doncs, que a l’hora de valorar el grau i l’impacte d’aquest monopoli, prop d’un 40% consideri que és molt alt, mentre que encara no arriben al 2% els que creuen que la seva incidència no és significativa.

En definitiva, l’estudi dibuixa una situació d’indefensió davant de les pràctiques habituals en aquesta feina. La qual cosa genera una reivindicació per tal que es regularitzin millor les relacions laborals dins del sector, racionalitzar les programacions, promoure la competència i donar estabilitat a una professió que, només amb voluntat i esforç personal, difícilment se’n pot sortir. Convicció que expressen més de la meitat dels directors i de les directores preguntats, en dir que troben a faltar un conveni que reguli expressament la seva feina, tot i que una proporció molt similar encara desconeix que aquest conveni s’està posant actualment en marxa.

Destriar misteris, tòpics i mites és només el primer pas per entendre les reclamacions d’aquests professionals. El següent pas, òbviament, serà posar les mesures necessàries per atendre millor les seves necessitats.

Xavier Theros

Poeta, escriptor i antropòleg